

SZLOVÁK–MAGYAR KAPCSOLATOK AZ 1939-ES LENGYELORSZÁGI HADJÁRAT IDEJÉN

1939. március 14-én Jozef Tiso vezetésével kikiáltották az önálló Szlovákiát, ezzel formailag is felbomlott a Cseh–Szlovák Köztársaság.¹ Ezzel egy időben, a 14-ről 15-re virradó éjszaka Németországban Hitler nyomására Emil Hácha, a Cseh–Szlovák Köztársaság elnöke beleegyezett abba, hogy a német hadsereg megszállja Csehországot. Ezt követően megalakult a Cseh–Morva Protektorátus. Szlovákia önállóvá vált, a kárpátaljai részeket a magyar hadsereg szállta meg. Az új Szlovák Köztársaságnak így három szomszédja lett: Németország, Magyarország és 1939 szeptemberéig Lengyelország. Szlovákiát 1939. március közepén elsőként közvetlen szomszédai, Magyarország, Lengyelország és Németország ismerték el.

Szlovákia vezetői eleinte azt az illúziót próbálták kelteni az ország polgáiraiban, hogy Szlovákia a semleges Svájc-hoz hasonló szerepet tölthet be Németország, Magyarország és Lengyelország között. A valóság azonban más volt: Szlovákia megalakulása után szinte azonnal elvesztette függetlenségét. 1939. március 23-án védelmi szerződést (Schutzvertrag) írt alá Németországgal, amelyben a Német Birodalom 25 évre garantálta Szlovákia függetlenségét, Szlovákia pedig kötelezte magát, hogy külpolitikáját szorosan a német irányvonalhoz igazítja, katonai erejének szervezését pedig a német véderővel közösen valósítja meg, ezenfelül beleegyezését adta egy védelmi övezet (Schutzzone) létesítésébe, amely az ország területének mintegy öt százalékát foglalta el. A Schutzzone területe a Cseh–Morva Protektorátus határai mentén, a lengyel határtól egészen a korábbi osztrák határig 30–40 kilométeres sávban húzódott végig Szlovákia területén. Ezen a területen csak német helyőrségek lehettek, és a németek szabadon építhettek erődítményeket. Emellett a németek a szerződés révén lehetőséget kaptak arra, hogy a szlovák állam gazdasági életét fokozatosan ellenőrzésük alá vonják, s a belpolitika színpadán zajló eseményekbe is beavatkozzanak. A Szlovák Köztársaság kezdetől a német nagyhatalmi politika sakkfigurája volt, önálló államisága kizárólag a német külpolitikai érdekektől függött. Érdekes adalék: Hitler 1939. március 16-án a Hácha elnökkel folytatott beszélgetés alkalmával úgy nyilatkozott Szlovákia hovatartozásával kapcsolatban, hogy az számára „teljesen közömbös”.² Néhány nappal később megváltozott a véleménye, és Szlovákia határainak garantálása mellett döntött.³

A környező országok még a csehszlovák állam fennállása idején területi követelésekkel léptek fel, amiket 1938, illetve 1939 során nagyrészt ki is elégítettek. Az újonnan alakult Szlovákia viszont az elvesztett szlovák területek egy részének visszaszerzésén munkálkodott. A szlovákok számára a területi revízió lehetősége először Lengyelország irányában látszott megvalósíthatónak. Javorinát, valamint a határ mentén szlovákok által is lakott területeket kívánták visszaszerezni. 1939 második felében a szlovák politikai vezetés körében elterjedt a hír, hogy Hitler jóindulatát, amit az önálló szlovák állam létrehozásakor mutatott, illetve a revíziós igények támogatása érdekében meg kell szolgálni.

1939 tavaszán a pozsonyi kormány aggodalommal figyelte az egyre növekvő feszültséget Németország és Lengyelország között. A német–lengyel viszony kiéleződése nyomán új helyzet állt elő. 1939 őszére a korábban barátságos szlovák–lengyel viszony feszültté vált. 1939. augusztus 1-jén a varsói szlovák követ, Ladislav Szath-

máry⁴ terjedelmes jelentést küldött a szlovák külügyminisztériumnak, teljesen megbízható forrásra hivatkozva.⁵ A jelentés szerint Józef Beck lengyel külügyminiszter attól tartott, hogy Magyarországon a nyilasok kerülhetnek hatalomra, és azután Magyarország Németországgal tart, „ahogy a történelem során mindig”, ami az ő országát is veszélyeztetné. Beck ezt megakadályozandó egy olyan terven kezdett gondolkodni a szlovák követ szerint, amely biztosítaná Magyarország semlegességét, valamint ezzel egyidejűleg garantálná Lengyelország déli határait is. A forrás szerint Beck Magyarországnak titkos szerződést javasolt Szlovákia felosztására abból a célból, hogy megakadályozzák a német terjeszkedést Szlovákiában. Szathmáry ezt a lengyel törekvést megelőzendő azt javasolta kormányának, hogy szerezzék meg Berlin egyetértését Szlovákia formális semlegességének kikiáltásához háború esetére. Szathmáry így vélte elkerülhetőnek, hogy országa belekeveredjen a háborúba. Emlékeztette kormányát arra, hogy 1939 márciusában, a kis háború⁶ végén, amikor a határt kijelölték, Németország Magyarország követeléseit támogatta, mert így kívánta megszerezni Magyarország jóindulatát. Véleménye szerint ismét Szlovákia látná kárát, ha Németország versenyre kelne Lengyelországgal Magyarország támogatásának megszerzéséért. Szathmáry attól félt, hogy a három érintett ország felosztja Szlovákiát, vagy jelentős területeket szerez meg az országból. A távirat tartalmát az akkor éppen Tátrafüreden tartózkodó Jozef Tisónak és Ferdinand Ďurčanský szlovák külügyminiszternek is megmutatták, azzal a hírrel együtt, hogy Lengyelországban 1939. augusztus 3. óta csendes mozgósítás zajlik. A szlovák vezető politikusok megvitatták Szathmáry „neutralizációs” tervét, de elutasították, és augusztus 9-én közölték vele, hogy erről még csak elmélkedni sem szabad, „mert Szlovákia intrikák áldozatává válhatna”.⁷ A szlovák vezetők attól tartottak, hogy a németek szemében egy semlegességi nyilatkozattal kegyvesztetté válnának, és hálátlansággal vádolnák meg őket, és szélsőséges esetben feloszthatják országukat.

A Szathmáry által szerzett értesülések igazságtartalma bizonytalan volt, a szlovák külügyminisztérium mégis lázasan igyekezett kideríteni Berlinben, Budapesten és Varsóban, vajon mennyi alapja lehet az említett információnak, valamint azt, hogyan viselkedne Magyarország, ha konfliktus robbanna ki Gdańskért, illetve mit várna Szlovákiától Németország, és mit Lengyelországra. A szlovák vezetés bizalmatlanságát táplálta a varsói német követség kitérő válasza azzal a Lengyelországban elterjedt hírrel kapcsolatban, miszerint a tengelyhatalmakhoz való csatlakozásért Németország Magyarországnak ítélné Szlovákiát. A pozsonyi külügyminisztérium utasította berlini követét, azonnal érje el, hogy német részről cáfolják meg ezeket a híreszteléseket, mert azok árthatnak a szlovák–német viszonynak.⁸

Időközben a magyar diplomácia is aktívvá vált az ügyben, és 1939. augusztus 8-án Hitler és Csáky István magyar külügyminiszter megbeszélést folytattak a Berghofban, amelyen szóba került a szlovák–magyar viszony is. Hitler kifejtette, hogy Németországnak nincsenek érdekei a Kárpátoktól keletre. A szlovákok sorsa számára közömbös. *„Katonailag sem akarjuk magunkat egy keleti féregnyűlvánnyal megterhelni. Jelenleg Szlovákia csak katonailag jelent fontos területet számunkra, Lengyelországra való tekintettel.”*⁹ Hitler kifejtette, hogy a „lengyelek megőrültek”, amikor nem vele kötöttek védelmi szerződést. A lengyel hadsereget már ekkor „hullafoltosnak” mondta.¹⁰ Hitler sajnálkozott Csáky előtt, hogy a magyarok nem tartank vele a hadjárat során. Csáky ezek után biztosította a lengyel külügyminisztert, Becket, hogy egy német–lengyel háború esetén Magyarország nem csupán semlegességét őrzi meg, de ellenállást is fog tanúsítani, ha a német hadsereg megsértené határait.¹¹

A szlovákok is érzékelték, hogy államuk léte még mindig nem áll biztos alapon, így igyekeztek a németek minden kívánságát teljesíteni, és a kedvükben járni. 1939 augusztusában már a szlovákok is biztosra vették, hogy a Lengyelország elleni támadás küszöbön áll, és az abban való részvétel révén gondolták biztosítani független államiságuk megővését. A háborúra való készülődés abból is leszűrhető volt, hogy Szlovákiában a lengyel határ irányába vezető utakat a németek a szlovákokkal közösen felújították, illetve szélesíteni kezdték. A szlovák sajtóban is lengyelelles cikkek jelentek meg, amelyekben a lengyel kormányt támadták az ottani szlovákok között folytatott asszimilációs politikájáért.¹²

Ernst Woermann, a német külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, helyettes államtitkár augusztus 22-én arra a kérdésre, milyen tervei vannak Németországnak Szlovákiával, és hogy tett-e bármilyen ígéretet Magyarországnak, az utóbbira kategorikus nemmel válaszolt, és az érvényben lévő védelmi szerződésre hivatkozott Matuš Černák berlini szlovák követ előtt.¹³ A védelmi szerződés garantálta Szlovákia integritását és függetlenségét a németek elképzelései szerint. A későbbiekben Lengyelországról már egyáltalán nem esett szó a német–szlovák diplomáciai tárgyalások során, mert abban az időben már teljes erővel folyt a Lengyelország ellen irányuló katonai akció előkészítése. A szlovák hadseregbe augusztus elejétől kezdték behívni a tartalékosokat, augusztus 11-től pedig Észak-Szlovákiában nyári katonai táborokat szerveztek. 1939. augusztus 23. után ez a készülődés még intenzívebbé vált. Annak érdekében, hogy a hadsereg egy része felszabaduljon, a déli határnál a Hlinka-gárdistákat bízták meg a határőrizeti feladatokkal. 1939. augusztus végén – mintegy a háború pszichológiai előkészítéseként – a Hlinka Gárda Szlovákia több városában Lengyelország-ellenes tüntetéseket szervezett. Ezekben a hetekben még a magyaroktól visszaszerzendő területekkel kapcsolatos propaganda is mérséklődött, de a sajtótámadások nem szüntek meg, csak mérséklődtek.

Manfred von Killinger pozsonyi német követ augusztus 27-én közölte a szlovák kormánnyal, hogy a védelmi szerződés értelmében német csapatok érkeznek Szlovákiába, hogy megvédjék Lengyelországtól. 1939. szeptember 1-jén Németország megtámadta Lengyelországot. Szlovákia számára – a későbbiekben ismeretében úgy tűnik – az lett volna az ideális megoldás, ha a két ország közötti fegyveres konfliktusból ki tudott volna maradni és meg tudta volna őrizni a semlegességét. Ezt a lehetőséget azonban kizárta Szlovákia geopolitikai helyzete, valamint Berlin politikai akarata. Németországnak fontos volt, hogy Szlovákiát bevonja a katonai akcióba, aminek következtében a szlovák állam kénytelen volt részt venni a Lengyelország elleni háborúban. Ennek a lépésnek azonban negatív következményei lettek Szlovákia nemzetközi megítélésére nézve, mert egyrészt azonnal elfordította magától Nagy-Britanniát és Franciaországot, másrészt még erősebbé vált függése Németországtól. Emellett amiatt, hogy Szlovákia Németország rendelkezésére bocsátotta területét és hadseregét, a nyugati hatalmak Németország cinkosának tekintették az országot.¹⁴ A lengyelországi hadműveletek megkezdését követően a britek és a franciák hadat üzentek Németországnak, ennek következtében hadiállapot állt be, és ez a szlovák külpolitika mozgásterét is behatárolta.

A szlovák közvélemény körében nem volt egyértelműen pozitív megítélése a háborúnak. Ladislav Szathmáry varsói szlovák követ nyilvánosan tiltakozott a varsói rádióban kormánya hadba lépése ellen, és azonnal csatlakozott az emigráns csehszlovák kormányhoz, ami nagy felháborodást okozott a németeknél.¹⁵ Szathmáry levelet is írt a lengyel külügyminiszternek, amelyben nemzete nevében bocsánatot kért a lengye-

lektől.¹⁶ A követet árulónak bélyegezte a szlovák vezetés, és törölték állampolgárságát is.

A magyar kormány nem tett közzé hivatalos semlegességi nyilatkozatot, ennek ellenére törekedett, hogy kimaradjon a hadjáratból. Felhívást intézett saját közvéleményhez, amelyben felszólította az ország lakosságát, hogy őrizze meg nyugalmat. A magyar nép nagyobb része Lengyelország megtámadását megütközéssel vette tudomásul, és a menekültek részére azonnali segélyakciók indultak.

A németeknek a lengyelországi hadművelethez nyugalomra volt szükségük a szövetségeseik köreiből, ezért 1939. szeptember 3-án Ernst Woermann német helyettes külügyi államtitkár magához kérte Sztójay Döme berlini magyar követet. A megbeszélésen a magyar–szlovák kapcsolatokról volt szó.¹⁷ Woermann kérte a két ország közötti viszony javítását, legalább átmeneti időre. Ugyanezt kérte a berlini szlovák követtől is. Sztójay kifejtette, hogy Magyarország készen áll a megegyezésre Szlovákiával. Hangsúlyozta, hogy a kialakult helyzetért – egyebek mellett a két ország közötti kétoldalú gazdasági tárgyalások meghúzásáért – nem Magyarország a felelős, hanem Szlovákia; a magyarok Alexander Mach és más szlovák politikusok magyarellenes kijelentései miatt voltak kénytelenek felfüggeszteni a megbeszéléseket.¹⁸

1939 nyarán a szlovák állam már teljes erővel hangoztatta propagandájában, hogy német segítséggel rövidesen kiharcolja a bécsi döntés revízióját, sőt több konkrét időpont is felmerült ezzel kapcsolatban. Nyilvánvaló, hogy a szlovák propaganda mögött ekkor német érdekek álltak: a németek Szlovákiát használták fel arra, hogy nyomást gyakoroljanak Magyarországra. Ezt valószínűsíti az is, hogy az efféle híreszteléseket nemcsak a pozsonyi rádió, hanem a bécsi rádió szlovák nyelvű adásai is terjesztették. A propaganda eredményeképp mindkét államban rémhírek kaptak szárnyra. Egyes híresztelések arról szóltak, hogy ellátási nehézségek várhatók a lengyelországi háborús események következtében.

1939. szeptember 5-én Franz Karmasin, a szlovákiai német párt vezére, komoly élelmezési zavaroktól tartva Szlovákiában, felkereste Esterházy Jánost, a szlovákiai magyar párt vezetőjét, és arra kérte, járjon közbe a magyar kormánynál, hogy a két ország között megkezdődhessenek a gazdasági tárgyalások. Esterházyt a közbelépésért cserében a szlovákiai magyarság helyzetének javításával kecsegtette. A magyar kormány sohasem zárkózott el a gazdasági tárgyalások megkezdése elől – mondta válaszában Esterházy –, de azt 1939. július 26-án kénytelen volt megszakítani a szlovák kormány támadásai és a vezető szlovák politikusok kijelentései miatt. Ő maga egyelőre nem kíván a kérdésbe beavatkozni, folytatta, célszerűbb, ha a szlovákok a pozsonyi magyar követség közbenjárását kérik. Ha azonban a „szlovák kormány bizonyos garanciákat vállal arra nézve, hogy a mostanáig tapasztalt Magyarország elleni és általában a magyarellenes propaganda megszűnik, akkor a magam részéről a szlovák kormány kívánságát teljes egészében magamévá teszem, és támogatni fogom” – mondta végül.¹⁹

1939. szeptember 6-án Vojtech Tuka miniszterelnök is kérte Esterházy közbenjárását az ügyben. Tuka kifejtette: kormánya kötelezettséget vállalt, miszerint az ország területén elhelyezett német katonai alakulatokat ellátják élelmiszerekkel, és ezt akkor is folytatni kell, ha Lengyelország területére lépnek. A szlovákok lengyel területeket kapnak majd cserébe a németektől. Amíg a szlovák kormány nem hagy föl a Magyarországgal kapcsolatos revíziós elképzeléseivel – válaszolta Esterházy –, addig ő nem tehet semmit. „Szálljanak le arról a magyar lóról, és kérjék meg hivatalosan őket a magyar kormányt, hogy a tárgyalásokat megkezdjék.”²⁰ Hozzátette, mielőtt garan-

ciákat kapnak arra, hogy a Magyarország elleni propaganda megszűnik, és a szlovákiai magyarok helyzete is javul, támogatni fogja a tárgyalások megindítását. Abban az esetben viszont, ha megegyezés jön létre, ragaszkodni fog ahhoz, hogy amennyiben a kisebbségi megállapodásokat a szlovák fél nem tartja be, a magyar hatóságok azonnal állítsák le a szállításokat. Tuka elfogadta Esterházy feltételeit, és arra kérte, utazzon Budapestre tárgyalni ez ügyben.

A szlovák propagandában a lengyelországi katonai akció közvetlenül összekapcsolódott Magyarországgal. *„Ha lesújtottak a kézre, melyet a szlovák állam sírja fölött akart a lengyel a magyarnak nyújtani, azzal lesújtottak a magyar reményekre is, és egyszer s mindenkorra sírba tették Szlovákia magyar uralom alá hajtásának magyar tervét is. Magyarország e tervét illetően Lengyelországra támaszkodott...”* – hangzott a propagandafőnök és a Hlinka Gárda parancsnoka, Alexander Mach szónoklata a rádióban 1939. szeptember 8-án.²¹ Ekkor már újra széles körű revizionista kampány zajlott Szlovákiában. A gárdisták Dél- és Kelet-Szlovákiában terjesztett röplapjain például a következő szöveget olvashatjuk: *„Ma mindenkinek tudnia kell: 1. Ha nem kapcsolódunk be a harcokba a német nemzet oldalán, elszakított testvéreink mindörökre elvesznek. 2. Ha a lengyelek győznek, akkor a magyarokkal együtt felosztják maguk között Szlovákiát. 3. Háború, vérontás nélkül is kiszabadítjuk a szlovákokat Magyarországról, ha német szövetségeseink oldalán mindannyian becsületesen teljesítjük kötelességünket! Éljen a szlovák–német szövetség, mely szabadságot hoz a rabszolgasorba juttatott szlovákoknak délen is!”*²² A röplap szövege világosan tükrözi a magyarelles propaganda célkitűzéseit, amelyek automatikusan a magyar kormány hivatalos tiltakozását vonták maguk után.

A németek bizalmatlansággal szemlélték az óvatos magyar magatartást. Nehezményezték, hogy a magyar sajtóban lengyelbarát megnyilvánulások is megjelentek. Kifogásolták a Pester Lloyd egyik vezércikkét, melyben a főszerkesztő úgy nyilatkozott, még nem jött el az ideje annak, hogy erről a tragikus háborúról „végleges ítéletet alkossunk, vagy a felelősséget tárgyilagosan megállapítsuk”.²³

1939. szeptember 7-én Csáky és Ribbentrop Németországban találkozott. A német külügyminiszter rákérdezett Csákyknál, hogy Magyarország óhajt-e határkiigazítást a lengyel–magyar határon.²⁴ Csáky nemmel felelt, és ennek indokát azzal magyarázta: Magyarország nem törekszik olyan területek bekebelezésére, amelyek a történelmi Magyarország határain kívül terülnek el.²⁵

Németország szeptember 9-én Magyarországot is megkereste, hogy a német csapatok a Kassa–Nagyszalánc–Velejte vonalon, tehát magyar területen vonulhassanak át Szlovákiából Lengyelországba. Csákyt a lakásán hívta Ribbentrop, és ezt a kis „szívességet” kérte tőle. Magyarország beleegegyezése esetére kilátásba helyezték, hogy bekebelezheti a Sambor környékén lévő lengyel olajmezőket. Ribbentrop egy órán belül kért választ. Csákyknak – arra hivatkozva, hogy ebben csak Horthy dönthet – sikerült a választ szeptember 10-ig elhalasztani.²⁶ Ciano olasz külügyminiszter véleményét is kikérték, aki azt javasolta, hogy udvarias formában utasítsák el a német kérést. A magyar vezetés a német kérést úgy tekintette, mint Magyarország későbbi megszállásának előjelét. Horthy javaslatára elhatározták, amennyiben a németek megkísérelnék az erőszakos átvonulást, levegőbe repítik az ország valamennyi hídját.²⁷ Végül a német kérést a magyar vezetés azzal utasította el, hogy az átvonulás engedélyezése nem lenne összeegyeztethető a magyar nemzeti becsülettel, és a semlegesség megsértését jelentené, ezenfelül azonnal a nagyhatalmak hadüzenetét vonná maga után. Az elutasítás másik oka az volt, hogy a német csapatok mellett vonultak fel a

Hlinka Gárda és a szlovák hadsereg osztagai is. Ha ezek német vezetés alatt átlépnék a magyar határt, érveltek a magyar politikusok, az főleges konfliktusokhoz vezetne a két állam között, és a szlovák irredenta propagandát, valamint a felvidéki magyar területek visszaszerzésének szándékát erősítené.

1939. szeptember 11-én a szlovák kormány is jegyzékkel fordult Csákyhoz. A németekkel közös hadjárat miatt a szlovák hadseregnek bizonyos rendszabályokat kell Kelet-Szlovákia területén foganatosítania, ezért arra kérte a magyar kormányt, engedélyezze katonai szállítmányok, leplombált szlovák vagonok áthaladását a Kassa–Nagyszalánc vasútvonalon magyar területen keresztül, anélkül, hogy azok a magyar területen megállnának.²⁸ Csáky úgy vélte, hogy összefüggés van a szlovák kormány és Ribbentrop kérése között, ezért elutasította a szlovák igényt. Kilátásba helyezte, amennyiben a szállítást mégis megpróbálnák, azt a magyar kormány támadó hadi cselekménynek tekinti, és azonnal katonai eszközökkel reagál, csapatokat küld a kaszai határ és a vasúthálózat védelmére. A magyar külügyminisztériumban leginkább azon ütköztek meg, hogy a szlovákok – a jegyzékből kivehetően – a németekre való hivatkozással adták elő kérésüket, ahogy Magyarország elleni barátságtalan lépéseiket általában német ösztönzéssel indokolták.

Csáky az említett jegyzéket bemutatta Otto von Erdmannsdorf budapesti német követnek, kifejezte felháborodását, közölte, hogy a magyar kormány elutasítja a kérést. Erdmannsdorf kormánya nevében figyelmeztette a magyar kormányt, hogy Szlovákia német védelem alatt álló ország, így minden ellene irányuló akció szükség-szerűen maga után vonja Németország ellenlépését Magyarországgal szemben.²⁹ Csáky válaszában utalt a szlovákiai magyarelles propagandára, a szlovák revizionizmus növekedésére, de közölte azt is, hogy a szlovák határon álló magyar csapatokat egyelőre nem erősítették meg.³⁰ Csáky utasította Sztójajt, közölje a német külügyminisztériumban, hogy a magyar kormány a szlovák követelés következtében kénytelen lesz semlegességi nyilatkozatot közzétenni.³¹ A szlovák kérés ezután nem ismétlődött meg, mivel a német–lengyel háború idején Németországnak nem volt érdeke a magyar–szlovák konfliktus kirobbanása.

Szlovákia fellépését és kérését ezúttal a németek sem nézték jó szemmel. Woermann német külügyi államtitkár-helyettes 1939. szeptember 12-én táviratot küldött a pozsonyi német követnek, amelyben arra kérte, jelezze a szlovák kormánynál, hogy a német–szlovák védelmi szerződéssel ellentétes, ha Szlovákia ilyen nagy horde-rejű külpolitikai ügyben előzetes megbeszélés nélkül, önállóan cselekszik. *„Kérem ott élénk megütközésünket kifejezni, és biztosítani, hogy ilyesmi ne ismétlődjék meg.”*³² Woermann táviratában utalt arra, hogy a szlovákok lépése károsan befolyásolhatja a magyar–német tárgyalásokat a hadigazdálkodási együttműködés kérdésében. Woermann utasította a pozsonyi német követet, legyen szoros érintkezésben a szlovák kormánnyal, hogy ilyen jellegű meglepetések a jövőben ne fordulhassanak elő. Az esetből látszik, hogy a németek milyen kis külpolitikai mozgásteret hagytak Szlovákiának.

A szlovák hadsereg a Lengyelország elleni támadás idején nemcsak azokra a területekre nyomult be, amelyekre igényt tartott. A hadműveletek során átlépte az 1938 októberében, 1939 márciusában megvont szlovák–lengyel határt is. A sikereken felbuzdulva a szlovák vezetés úgy gondolta, hogy van reménye a további terjeszkedés-re, s ezt a propagandában is igyekezett felhasználni. A hadjárat befejezése után szlovák nyelvű röplapokat juttattak Magyarországra, amelyekben arra hivatkoztak, hogy Hitler nem garantálta a szlovák–magyar határt, továbbá hogy a magyar uralom alá

került szlovákok mögött az önálló Szlovákia áll, amely Európa legerősebb hatalmának, Németországnak a szövetségese. Azt is megemlítették, hogy a szlovák hadsereg benyomult Lengyelországba, és három szlovák hadtest nyolc lengyel hadtestet győzött le. A röplapban kiemelték: „*A magyar katonaság kisebb és gyengébb, mint a lengyel. Nincsen szó csupán határokról. Forradalmi változások következnek, és Magyarország belsőleg szétesik. [...] Lengyelország nagyobb volt és erősebb, nagyobb hadserege volt, mint Magyarországnak, és mégis elbukott.*”³³ A magyar rendőrség galántai határszéli kirendeltsége 1939. szeptember 26-i jelentésében arra hívta fel a magyar belügyminisztérium figyelmét, hogy a Hlinka Gárda részéről egyre fokozódik a Magyarország-ellenes uszítás. A galántai rendőrség beszámolt arról, hogy térségükben olyan röpcédulákat találtak, amelyek arra utalnak, hogy a „lengyelekkel már elbántak”, és már a magyarok következnek.³⁴

A szlovák kormány a lengyelországi hadjáratban való részvételt azzal indokolta, hogy ha nem harcolnak a németek oldalán, az elszakított kisebbségi szlovákok örökre elvesztek volna Szlovákia számára. „*Harc és véráldozat nélkül kiszabadítjuk a szlovákokat Magyarországról, ha a német szövetséges oldalán mindannyian tisztességesen teljesítjük kötelességünket*” – írta a szlovák propagandagépezet több újságcikkben is. A Slováki nevű lap a szlovák–német szövetséget élte 1939. szeptember végén, amely majd a „rab szlovákoknak” délen is meghozza a szabadságot.³⁵

Szlovákiában a lengyelországi hadjárat után az a hiedelem járta, hogy Hitler hálából a szlovák csapatok részvételéért a lengyelországi hadműveletekben visszaadja a korábban Magyarországhoz csatolt területek egy részét, Kassával együtt. Alexander Mach propagandafőnök elérkezettnek látta az időt, hogy beszédeiben újra Szlovákia területi követeléseit hangoztassa. A németek szeptember 12-i figyelmeztetése miatt immár körmönfontabban és burkoltabban utalt országa területi követeléseire, és Magyarország nevét nem említette. 1939. szeptember 21-én Mach Zakopanében, az egyik szlovák helyőrséget meglátogatva, ezeket a szavakat mondta: „*Szlovákia soha nem akart idegent [mármint területet] magának, és most sem kér ilyet, ami azonban az övé, azt mindig és mindenütt el fogja venni.*”³⁶ Szeptember 24-én Eperjesen is beszédet intézett az ottani helyőrséghez, amely szerint „*a fő dolog, hogy megőrizzük egészséges idegeinket, és mindenben megvárjuk a megfelelő időpontot*”.³⁷ Mach tevékenysége azonban nem volt több kardcsörtetésnél, gyakorlati lépések nem történtek.

A magyar kormány sem mondott le teljesen Szlovákia közvéleményének befolyásolásáról. A szlovákság körében növekvő németellenes hangulatot és a gazdasági nehézségeket próbálta felhasználni. Szlovákia területén, több helyen magyar röpcédulákat szórtak szét 1939 második felében. Az egyiken például Hitlert tankok, ágyúk és más fegyverek, Horthyt viszont liszteszsákok és kenyerek közt ábrázolták. A kép alján a következő felirat volt olvasható: „*Szlovákok, válasszatok! Melyik kell, amelyik fegyvert, vagy amelyik kenyeret ad a kezetekbe?*” Egy másik plakáton Horthy áll, kezében sonkát és kenyeret tart, vele szemben Tiso sovány arccal, meggörnyedve, csöpögő nyállal nyújtja a kezét a kenyérért és a sonkáért.³⁸ A plakátokon ábrázolt jeleneteknek volt valami igazságalapja: Szlovákia 1939. március–szeptember között magyar gazdasági blokád alatt állt (a blokádot a kormány a szlovák propagandatámadásokkal indokolta), ami átmeneti élelmiszerhiányhoz vezetett. Az intézkedést a németek nyomására vonták vissza, egyúttal belátva azt is, hogy Szlovákiát nem tudják kiéheztetni, mivel az ország máshonnan is beszerezheti a szükséges árucikkeket, mivel ekkor már Jugoszláviával is folytak gazdasági tárgyalások.

A hadjárat után Szlovákia jutalmul visszakapta az 1938-ban Lengyelországhoz csatolt szlovák területeket, néhány lengyel faluval megtoldva.³⁹ 1939. október elején megindult a Lengyelország elleni támadásban részt vevő szlovák csapatok leszerelése. A haderő nagyobb része, azok az egységek, amelyek nem vettek részt a hadjáratban, biztosítási feladatot kaptak Kelet-Szlovákiában – nagyrészt a Lőcsétől Nagymihályig terjedő szakaszon. A magyar határtól mintegy 20 kilométeres sávot üresen hagytak, az incidensek kialakulását elkerülendő. Szlovákiában azt terjesztették, hogy ezeket a csapatokat Magyarország megtámadására és Kassa visszaszerzésére vetik majd be. Összesen 14 ezer katona törne be Magyarországra, egyrészt Kassa, másrészt Szobránc irányában.⁴⁰ A rémhírekről a pozsonyi magyar követség is értesült. Szabó György pozsonyi magyar követ 1939. október 2-i jelentésében arról számolt be, hogy az egyik szlovák katonai alakulat, miután a lengyelországi hadjárat befejeződött, fellázadt a rossz élelmezés miatt. Parancsnokuk azzal nyugtatta meg őket, hogy „egy hét múlva jóllakhatnak Debrecenben kolbásszal és paprikás szalonnával”. Erre a rendbontásnak vége lett. A magyar követ felhívta kormánya figyelmét, hogy a Magyarországgal kapcsolatos szlovák revíziós remények kudarca a szlovákiai magyarság és tulajdona elleni támadásokhoz vezethet.⁴¹ Jólátában nem csalatkozott: a szlovák politikai elit a lengyel területi nyereségen felbuzdulva, parancsot adott a belügyi szerveknek a magyar kisebbségi vezetők és párttagok letartóztatására, és ennek következtében ismét atrocitásokra került sor több szlovák városban. A szlovák sajtó is éles kirohanásokat intézett a magyarok ellen.

1939. szeptember végétől, Lengyelország megszállása után a magyar politika puhatólózni kezdett: Németországnak valóban szüksége van-e Szlovákiára. A németek viszont arról érdeklődtek, vajon a magyaroknak milyen érdekük fűződik ahhoz, hogy Szlovákia Magyarországhoz kerüljön. A magyarok az ezeréves együttéléssel hozakodtak elő, azzal megtoldva, hogy egy stabil, erős és rendezett államot tartanának fenn. Tudatták a németekkel, hogy átmenetileg megalkusznak ugyan a helyzettel, de változatlanul igényt tartanak Szlovákia nagyobb részére. A német álláspontot viszont jól jellemzi egy későbbi beszélgetés, amely Manfred von Killinger pozsonyi német követ és Esterházy között zajlott le: „*Ja, területi követelések! Miért nem harcoltak velünk 1939-ben a lengyelek ellen, mint ahogy azt a tótok tették? Miért nem engedték át azon a pár kilométeren a csapatainkat? Egyáltalán, miért nincs egy határozott és félreismerhetetlen vonala a magyarországi politikának?*”⁴² Killinger úgy vélte, hogy Magyarország az összes lehetőséget megjátszotta, ahelyett, hogy a befutó németekre tett volna. „*Tiso és Tuka rögtön jól játszottak, miért nem teheték ezt meg maguk?*”⁴³

A szlovák állam részvétele a Lengyelország elleni támadásban jelentős hatással volt a Magyarországgal fennálló kapcsolatok alakulására, mivel Szlovákia abból győztesen, megerősödve és területi nyereséggel került ki. A lengyelországi hadjárat alkalmával tanúsított szlovák kötelezettségvállalást Hitler rendkívül nagyra értékelte, különösen Magyarország magatartásához viszonyítva. Szlovákia részvétele valójában csak szimbolikusan tekinthető, mivel a szlovák hadsereg nem képviselt számottevő erőt. Hitler ennek ellenére elégedett volt. Tisonak magas kitüntetést adományozott, cselekedetében a magyarok bosszantása is közrejátszott.⁴⁴ Sok szlovák politikus úgy látta, hogy Szlovákia háborús részvétele nagymértékben fölértékelte az ország presztízsét, és a *Schutzstaat* pozícióból német szövetségessé léphet elő. Az elkövetkező hónapokban a német vezetés a szlovák magatartást dicsérve, időnként érezte a magyarokkal, különbséget tesznek a „példás” Szlovákia és Magyarország között. Hitler és Joseph Goebbels propagandaminiszter többször nyilvánosan is dicsérte Szlovákiát, és

a német sajtóban is pozitív hangvételű cikkek jelentek meg a szlovák hadsereg hősiességét méltatva.

Az események után 1939. október 21-én Černák látogatást tett Hitlernél. A beszélgetés során a lengyelországi szlovák határterületek visszacsatolását kérte, amelyeket a lengyel állam korábban Csehszlovákiától szerzett. Černák a területi követeléseket történelmi, etnikai, nyelvi, katonai és erkölcsi okokkal indokolta. A szlovák vezetésnek már voltak korábban ígéretei ezekre a területekre, Černák célja csupán az írásos beleegyezés megszerzése volt, amelyet a Führer készséggel teljesített. A kérdéses területeket hivatalosan 1939. november 21-én adta át Németország Szlovákiának a segítségért és lojalitásért.⁴⁵ Ezután a berlini szlovák követ a bécsi döntés revízióját sürgette, és hangsúlyozta, hogy annak nyomán 600 ezer szlovák került kisebbségi sorba. Hitler válaszában utalt rá, hogy Németország a jövőben támogatni fogja Szlovákia követeléseit. A bécsi döntés során tanúsított német magatartás, mondta Hitler, az akkori szlovák kormány viselkedésének volt köszönhető.⁴⁶ A megbeszélésen Hitler nyilvánvalóvá tette, hogy a területi vitákban az az ország részesülhet előnyben, amelyik jobban igazodik Németország politikájához, és a nemzetiszocialista ideológiát követi. Černák tárgyalásait Hitlerrel a következőképpen kommentálta: „*Tudomásul kell venni, ha egy nép nem lép fel Németország elsődleges érdekei ellen, akkor maximális lojalitásra számíthat, amint ez Szlovákia esetében is történt.*”⁴⁷

Szlovákia a lengyelországi hadjárat idején a győztes szerepében tetszeleggett Magyarországgal szemben. Ferdinand Ďurčanský külügyminiszter abban reménykedett, hogy a győztes hadjárat következtében Szlovákia nagyobb diplomáciai lehetőségekhez jut, és függetlenebb politikát folytathat. Hamarosan csalatkoznia kellett, mivel országa néhány hónappal később még a maradék külpolitikai látszatmozgásterét is elveszítette. Magyarországnak diplomáciai manőverezésével még sikerült elkerülnie a háborúban való közvetlen részvétel elodázását, ami által lehetővé vált, hogy Lengyelország délkeleti határain át 1939. szeptember 17-ig kb. 140 ezer lengyel a nácik elől Magyarországra, majd innen a szövetségesekhez menekülhessen.⁴⁸ A magyar-szlovák kapcsolatok viszont tovább romlottak az egymás közti vetélkedés következtében.

Jegyzetek

¹ A Szlovák Néppárt 1938. október 6-án Zsolnán kihirdette Szlovákia autonómiáját, amivel formailag is felbomlott Csehszlovákia. Az ország a Monarchia mintájára dualista állammá alakult át. Csak a külügyek, a honvédelem és a pénzügy maradt közös Prágával. Az ország neve hivatalosan is Cseh–Szlovák Köztársaságra módosult.

² Hoensch, Jörg K.: Slovensko a Hitlerová východná politika. Bratislava, 2001. 198.

³ Tiso, Jozef: Wahrheit über die Slowakei. Bratislava, 1948. 161.

⁴ Ladislav Szathmáry (1895–1946) diplomata, jogász. Szlovákia varsói követe, Lengyelország megtámadása után csatlakozott Beneš emigráns kormányához.

⁵ Slovenský Národný Archív. Bratislava. Ministerstvo Zahraničných Vecí (a továbbiakban: SNA. MZV.), 208. doboz. 8970/39. szám alatt.

⁶ A magyar–szlovák kis háború 1939. március 23–26. között zajlott, de kisebb határ menti csetepaték 31-ig előfordultak. Német ráhatásra fegyverszünetet kötöttek, és április 4-én aláírták a végleges határt kijelölő kétoldalú jegyzőkönyvet. A harc Kárpátalja és a Szlovákia között húzóódó határ nyugatabbra tolásáért, illetve az Ung-völgyi vasútvonal birtoklásáért robbant ki. A magyar fél arra hivatkozott, hogy Szlovákia és Kárpátalja között soha nem létezett kijelölt határ, és igényt tartott erre a határszakaszra. *Deák, Ladislav*: Malá Vojna. Bratislava, 1993.: *Janek István*: Az elfelejtett háború. In: Történelmi Szemle, 2001/3–4. 299–313.

⁷ SNA. MZV. 208. doboz. 8970/39. szám alatt.

⁸ Uo.

⁹ *Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Loránt – Juhász Gyula: A Wilhelmstrasse és Magyarország.* Budapest, 1968. 419.

¹⁰ Uo.

¹¹ *Macartney, Carlile Aylmer: October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945.* Edinburg, 1957. I. köt. 362.

¹² Szlovák, 1939. augusztus 27.

¹³ *Documents on British Foreign Policy 1919–1939.* Szerk.: Woodward, Ernest Llewellyn, Butler, Rohan, Lambert, Margaret. London, 1950. DGFP, D. köt. VII. 187. dokumentum. 222.

¹⁴ *Đurica, Milan Stanislav: The Foreign Policy of the Slovak Republic.* In: *Slovak Politics. Essays on Slovak History in Honour of Joseph M. Kirchbaum.* Cleveland, Ohio and Rome, 1983. 260.

¹⁵ *Kamenec, Ivan: Trauma.* Solymár, 1995. 58.

¹⁶ *Němeček, Jan: Slovensko-polské vztahy v predvečer druhé světové války.* In: *Historický Časopis*, 1997/3. 449–450.

¹⁷ A Wilhelmstrasse. i. m. 434–435.

¹⁸ Uo. A magyar kormány, arra hivatkozva, hogy Szlovákiában magyarelles uszítás folyik, megszakította a szlovák–magyar gazdasági tárgyalásokat. A tárgyalásokat csak az év második felében folytatták.

¹⁹ Magyar Országos Levéltár. Miniszterelnökségi Iratok (a továbbiakban: MOL. ME.), K-28. 19. csomó. 19013. szám alatt. Esterházy János jelentése. 1939. szeptember. 12.

²⁰ Uo.

²¹ Szlovák, 1939. szeptember 10.

²² SNA. MZV. 128. doboz, 51165/40. szám alatt.

²³ *Juhász Gyula* (összeáll.): *Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940.* Budapest. 1962. 499. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936–1945. IV. köt.) (A továbbiakban: DIMK.)

²⁴ DIMK. IV. köt. 487.

²⁵ *Macartney: i. m. I. köt. 367.*

²⁶ Uo.

²⁷ *Szinai Miklós – Szűcs László: Horthy Miklós titkos iratai.* Budapest, 1972. 219.

²⁸ A Wilhelmstrasse. i. m. 441.

²⁹ *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945. Serie D. 1937–1945. Band VIII. Baden-Baden, 1951. 67. sz. dokumentum.*

³⁰ Uo.

³¹ DIMK. IV. köt. 508.

³² A Wilhelmstrasse. i. m. 442.

³³ MOL. ME. K-28. 4. csomó. Nemzetiségi osztály. H 19961/1939. szám alatt.

³⁴ MOL. ME. K-28. 25. csomó. Nemzetiségi osztály. 65. tétel. P 19284/1939. szám alatt.

³⁵ Szlovák, 1939. szeptember 29.

³⁶ MOL. Külügyminisztérium (a továbbiakban: KÜM), K-63. 1939-65. tétel, 456. csomó. 35/pol. 1939. szám alatt. A pozsonyi magyar követség jelentése.

³⁷ Uo.

³⁸ *Tilkovszky Loránt: Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941).* Budapest, 1967. 116–117.

³⁹ Szlovákia 221 négyzetkilométernyi területet 9914 lakossal szerzett vissza. *Baka, Igor: Slovensko vo vojne proti poľsku v roku 1939.* In: *Vojenská Historiá*, 2005/3. 26.

⁴⁰ MOL. KÜM. K-63. 1939-65. tétel, 456. csomó. 29/pol. 1939. szám alatt. 1939. szeptember 20.

⁴¹ MOL. KÜM. K-63. 1939-65. tétel, 456. csomó. 35/pol. 1939. szám alatt. A pozsonyi magyar követség jelentése.

⁴² MOL. KÜM. K-64. 89. csomó. 1940. augusztus 12. Esterházy jelentése a Killingerrel folytatott megbeszélésről.

⁴³ Uo.

⁴⁴ *Hoensch, Jörg K.: Geschichte der Tschechoslowakischen Republik 1918–1978.* Stuttgart, 1978. 102.

⁴⁵ *Hillgruber, Andreas: Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler.* Frankfurt, 1970. 54.

⁴⁶ Uo. 57.

⁴⁷ Uo. 58.

⁴⁸ Pontos számuk nem ismert. *Kapronczay Károly: Akkor nem volt Lengyelország.* Budapest, 1992. 14.